

Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Czarnieckiego w Nisku

Program pracy z uczniem zdolnym

Opracowanie: mgr Dorota Oleksak
mgr Urszula Pchełka

Nisko 2005

SPIS TREŚCI

I.	Wstęp	3
II.	Definicja pojęć „zdolność” i „uzdolnienia” oraz charakterystyka ucznia zdolnego ...	4
III.	Charakterystyka programu	6
IV.	Cele główne i pośrednie programu	7
V.	Sposób realizacji	8
VI.	Wykrywanie uczniów zdolnych	9
VII.	Formy i metody pracy z uczniem zdolnym	10
VIII.	Postawa nauczyciela w procesie kształcenia ucznia zdolnego	12
IX.	Bibliografia	13

I. WSTĘP

Praca z uczniem zdolnym nabiera coraz większego znaczenia w działalności współczesnej szkoły. Zmianie ulegają wartości dotychczasowego systemu wychowania i kształcenia, modyfikacjom podlegają wszelkie oddziaływania pedagogiczne.

Nowoczesna szkoła to instytucja pozwalająca zdobyć wiedzę i sprawności niezbędne do funkcjonowania w dzisiejszym świecie, stwarzająca warunki do samorealizacji i realizowania potencjałów jej uczniów, ucząca podejmowania wysiłku tworzenia nowych wizji, propagująca twórczy styl życia.

Mimo niewątpliwych osiągnięć w tym zakresie brak jest wypracowanych metod i form pracy z uczniem o szczególnych zainteresowaniach i uzdolnieniach w danej dziedzinie.

II. DEFINICJA POJĘĆ „ZDOLNOŚĆ” I „UZDOLNIENIA” ORAZ CHARAKTERYSTYKA UCZNIĄ ZDOLNEGO

Zdolność

Wielu psychologów przez pojęcie „zdolności” rozumie indywidualną właściwość osobowości człowieka, dzięki której można kształtować różnego rodzaju nawyki, umiejętności i sprawności. (B. Hornowski)

Według J. Reykowskiego zdolności to warunki wewnętrzne, które wpływają na to, że ludzie o tej samej motywacji i jednakowo przygotowani, osiągają różne rezultaty i opanowują daną działalność w niejednakowym czasie.

Jedną z bardziej znanych koncepcji dotyczących zdolności jest triadowa koncepcja zdolności J. Renzulliego, według której osoby o wyjątkowych osiągnięciach i twórczych dokonaniach mają dobrze rozwinięty zbiór trzech powiązanych ze sobą wiązek cech. Są to: ponadprzeciętne zdolności ogólne lub kierunkowe, zaangażowanie w zadanie i zdolności twórcze. Żadna pojedyncza wiązka nie decyduje o zdolnościach jednostki, bardzo ważna jest interakcja między nimi.

Na gruncie polskim model J. Renzulliego został zmodyfikowany przez S. Popka, który uważa, że istotne są trzy warstwy psychiki jednostki zdolnej: zdolności intelektualne (zdolności ogólne: wnioskowanie, dowodzenie, wyjaśnianie, które określamy wynikiem w teście inteligencji), uzdolnienia specjalne (konkretne) i uzdolnienia twórcze (dyspozycje psychiczne dzięki którym jednostka działa w sposób nowatorski i oryginalny).

Uzdolnienia

Według W. Okonia uzdolnienia to układ zdolności, które warunkują ponadprzeciętny poziom wykonywania jakiejś działalności np. naukowej, literackiej, muzycznej, technicznej, organizacyjnej czy sportowej. Uzdolnienie wybitne określamy jako talent.

Uzdolnienia jako zespół warunków wewnętrznych jednostki umożliwiających jej wykonywanie określonej, ukierunkowanej działalności definiuje W. Szewczuk.

Mogą być uzdolnienia lub zdolności specjalne np. muzyczne, malarskie, literackie itd.

Pojęcie „uzdolnienie” bywa używane zamiennie z pojęciem „zdolności”.

Poszczególne jednostki mają indywidualny układ zdolności i uzdolnień, których rozwój zależy od wpływów środowiska zewnętrznego, jak i wewnętrznych możliwości. Także każdy uczeń posiada określony poziom inteligencji, uzdolnienia kreatywne oraz specjalne.

Charakterystyka ucznia zdolnego

Zdaniem psychologów i pedagogów uczniowie zdolni to tacy, którzy mają wysoki iloraz inteligencji (powyżej 120 IQ) i rozwinięte zdolności specjalne.

Według W. Popka uczeń zdolny wykazuje lepsze przystosowanie do różnych sytuacji szkolnych dzięki zdolności rozwiązywania problemów, myśleniu twórczemu, osiągnięciu wysokich rezultatów w nauce, posiadaniu wszechstronnych lub specjalnych uzdolnień, żywej wyobraźni, ukierunkowanym zainteresowaniom oraz specyficznemu sposobowi uczenia się.

Uczniów zdolnych cechują głębsze i rozleglejsze dążenia poznawcze, oryginalność myślenia, wyższa samoocena, silna motywacja osiągnięć, pracowitość, wytrwałość, bezkompromisowość, poczucie humoru, szerokie zainteresowania i wybitne zdolności specjalne. (E. Gondzik, I. Borzym, M. Tyszkowa)

K. Bieluga, na podstawie analizy literatury psychologicznej, wyróżnia 14 cech występujących u dzieci i młodzieży z wysokim poziomem inteligencji:

1. łatwość wypowiedzi werbalnych,
2. bogaty zasób słownictwa,
3. znajomość pojęć wykraczających poza program nauczania,
4. szeroki zakres wiedzy z interesujących jednostkę dziedzin,
5. systematyczne czytelnictwo,
6. rozumienie trudniejszych treści niż przeciętni uczniowie,
7. sensowność wypowiedzi,
8. logiczne wyciąganie wniosków,
9. szybkie znajdowanie rozwiązań w nowych sytuacjach,
10. łatwość skupienia uwagi,
11. spostrzegawczość – zwracanie uwagi na istotne elementy,
12. łatwość tworzenia wyobrażeń przestrzennych,
13. stosowanie skutecznych metod uczenia się i zapamiętywania wiedzy,
14. brak trudności w procesie uczenia się.

Ważną cechą uczniów uzdolnionych są także skłonności neurotyczne. Są oni bardziej nerwowi i introwertywni niż uczniowie słabsi, co wskazuje na częstsze ich funkcjonowanie w podwyższonej motywacji lękowej (poczucie humoru, upór, płacz, gniew, nieśmiałość, a nawet zmienność nastrojów). Może to być sytuacja korzystna, gdyż duży poziom neurotyczności powoduje osiągnięcie najlepszych wyników w nauce (pod warunkiem, że nie osiągnie on skrajnych rozmiarów).

III. CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

W ostatnich latach, w związku z reformą oświaty, w szkolnictwie polskim zaistniała sprzyjająca atmosfera dla kształcenia jednostek uzdolnionych. Wcześniej problemem tym nie interesowano się, zakładając, że osoby uzdolnione rozwiną swój talent niezależnie od warunków środowiskowych. Jednym z podstawowych sposobów selekcji uczniów zdolnych był udział w konkursach i olimpiadach oraz diagnozowanie prowadzone przez poradnie psychologiczne.

Obecnie zainteresowanie problemem kształcenia uczniów szczególnie zdolnych nabiera coraz większego znaczenia. W wielu szkołach staje się zagadnieniem priorytetowym. Tym bardziej, że istnieje społeczne zapotrzebowanie na ludzi przewyższających otoczenie zdolnościami w pewnej dziedzinie.

Nie ulega wątpliwości, że praca z uczniem zdolnym musi stać się domeną szkoły ogólnokształcącej, która do tej pory nastawiona na kształcenie powszechne i głównie pracę z uczniem przeciętnym, często słabym „nie dostrzega” ucznia zdolnego.

System klasowo-lekcyjny, zbyt liczne oddziały, tradycyjne metody organizacji nauczania nie sprzyjają indywidualizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego. Uczeń zdolny, pracujący w szybszym tempie, bardziej dociekliwy często przeszkadza. Zdarza się, że uczniowie ci są wyobcowani z grupy rówieśniczej, w której nie znajdują partnerów o podobnym poziomie intelektualnym. Wielu uczniów zdolnych niezbyt dobrze czuje się w szkole, a nawet sprawia problemy wychowawcze.

Kształcenie ucznia zdolnego stanowi wyzwanie dla szkoły oraz nauczycieli, którzy uwzględniając fakt stawiania wyższych wymagań uczniom uzdolnionym, muszą też dostosować się do wysokich wymagań i oczekiwań ze strony uczniów.

W związku z tym istnieje konieczność opracowania programu pracy z uczniem zdolnym dostosowanego do indywidualnych predyspozycji ucznia.

Najlepsze efekty w pracy nad rozwojem zdolności uczniów osiągają szkoły o wysokim poziomie nauczania i wychowania, w których stosuje się nowoczesne metody opanowania wiedzy i umiejętności, w których stawia się wysokie wymagania zarówno uczniom zdolnym, jak i nauczycielom, a jednocześnie panuje tam atmosfera otwartości, życzliwości i pomocy uczniowi w kształceniu jego wielostronnie rozwijającej się osobowości.

W celu podniesienia jakości pracy szkoły w zakresie doskonalenia pracy z uczniem zdolnym proponuje się podjęcie działań w następujących kierunkach:

- ▣ tworzenie klas profilowanych dla uczniów zdolnych czyli kształcenie w warunkach przy rozszerzonym programie niektórych przedmiotów,
- ▣ stworzenie przez szkołę atmosfery dla uczniów zdolnych w celu przekonania ich o konieczności ciągłego rozwoju oraz samodzielnej pracy samokształceniowej,
- ▣ wzbogacanie i różnicowanie form pracy z uczniami,
- ▣ zorganizowanie w szkole działań wspomagających (np. zadań dodatkowych) w celu rozwijania szczególnych uzdolnień uczniów,
- ▣ wdrażanie do udziału w olimpiadach i konkursach w celu konfrontacji wiedzy i umiejętności uczniów z innymi,
- ▣ uwzględnianie w planie rozwoju zawodowego potrzeb nauczycieli w zakresie doskonalenia pracy z uczniem zdolnym,
- ▣ wypracowanie systemu nagradzania i promowania każdego sukcesu uczniów i ich opiekunów,
- ▣ ścisła współpraca wychowawców i nauczycieli w rozpoznawaniu szczególnych zdolności uczniów, inspirowaniu i mobilizowaniu ich do dalszej pracy.

IV. CELE GŁÓWNE I POŚREDNIE

Cele główne:

1. Wspomaganie szybszego rozwoju ucznia zdolnego.
2. Rozwijanie jego zainteresowań, uzdolnień i aspiracji.
3. Wyposażenie go w rozległą wiedzę.
4. Kształcenie działań i postaw twórczych.
5. Kształcenie przekonania o potrzebie nieustannego pogłębiania wiedzy i wzbogacania świata duchowego.

Cele pośrednie:

1. Indywidualizowanie pracy dydaktycznej pod kątem zainteresowań i możliwości uczniów.
2. Poszerzanie treści programowych i pozaprogramowych.
3. Inspirowanie uczniów zdolnych do aktywności twórczej i oryginalności myślenia.
4. Poznanie przez ucznia samego siebie i kierowania własnym rozwojem.
5. Wzbogacenie procesu kształcenia na lekcjach.
6. Tworzenie środowiska wychowawczego stymulującego rozwój uzdolnień i postaw twórczych.
7. Poznawanie metod i technik uczenia się określonych dziedzin wiedzy, wzbogacanie języka naukowego, rozwiązywanie problemów teoretycznych, w tym oryginalnych i skomplikowanych.
8. Zwiększanie efektywności pracy szkoły.
9. Przygotowywanie uczniów do efektywnego studiowania.

V. SPOSÓB REALIZACJI

Program powinien być realizowany systematycznie w ciągu całej edukacji szkolnej ucznia.

Przy realizacji programu przewiduje się współpracę z:

- gronem pedagogicznym,
- rodzicami,
- organizacjami społecznymi i młodzieżowymi,
- psychologiem.

VI. WYKRYWANIE UCZNIÓW ZDOLNYCH

Celowe i zamierzone oddziaływanie na uczniów zdolnych jest możliwe po dość dokładnej ich identyfikacji poprzez:

1. Analizę dokumentacji szkolnej uczniów
 - a) klasy I: wyniki egzaminów gimnazjalnych, świadectwa szkoły gimnazjalnej,
 - b) wyniki ankiet i badań prognostycznych,
 - c) klasy II – analiza wyników na końcu I i II semestru.
2. Stosowanie narzędzi do pomiaru uzdolnień: testy inteligencji, umiejętności osiągnięć szkolnych oraz testy specjalnych umiejętności matematycznych, plastycznych, językowych, przyrodniczych i humanistycznych.
3. Ujawnienie się samych uczniów poprzez zachowanie, aktywność i wiedzę.
4. Prowadzenie przez nauczyciela obserwacji i badań potwierdzających uzdolnienia.
5. Rozmowy indywidualne z uczniami i rodzicami.
6. Analizy charakterologiczne.
7. Współpracę z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną przygotowującą indywidualny test inteligencji.

VII. FORMY I METODY PRACY Z UCZNIEM ZDOLNYM

Lp.	Cel	Środki realizacji
1.	Indywidualizowanie pracy dydaktycznej pod kątem zainteresowań i możliwości uczniów.	1. Analiza dokumentacji szkolnej uczniów. 2. Wprowadzenie funkcji „ucznia asystenta”. 3. Ustalenie konsultacji indywidualnych dla wybranych uczniów. 4. Opracowanie indywidualnych programów nauczania. 5. Publikowanie w gazetce szkolnej osiągnięć uczniów.
2.	Poznanie przez uczniów samego siebie, swoich możliwości w kierowaniu własnym rozwojem.	1. Opracowanie cyklu zajęć z techniki pracy umysłowej. 2. Wprowadzenie elementów psychologii i pedagogiki w ramach godzin wychowawczych.
3.	Wzbogacanie procesu kształcenia na lekcji.	1. Wykorzystywanie na lekcjach uczniowskich programów informatycznych. 2. Integracja nauczania poszczególnych przedmiotów.
4.	Tworzenie środowiska wychowawczego stymulującego rozwój uzdolnień i postaw twórczych.	1. Zorganizowanie kół przedmiotowych z poszczególnych przedmiotów. 2. Organizowanie sesji naukowych. 3. Rozwijanie współpracy ze szkołami wyższymi w zakresie badań i dostępu do aparatury badawczej.
5.	Poznanie metod i technik uczenia się określonych dziedzin wiedzy. Wzbogacanie języka naukowego, przygotowanie uczniów do efektywnego studiowania.	1. Stosowanie metod uaktywniających obserwację, myślenie twórcze i wzbogacających język. 2. Prezentowanie zadań nietypowych, problematycznych. 3. Organizowanie tygodniowych obozów naukowych.
6.	Uczenie pokonywania trudności, rozwiązywania problemów teoretycznych w tym oryginalnych i skomplikowanych.	1. Organizowanie szkolnych konkursów i olimpiad przedmiotowych ze wszystkich przedmiotów. 2. Udział w ogólnopolskich olimpiadach przedmiotowych. 3. Zorganizowanie kół przedmiotowych dla zainteresowanych uczniów.

7.	Zwiększenie efektywności pracy całej szkoły.	1. Zorganizowanie „Ligi klas”.2. Zorganizowanie „tygodnia przedmiotu”.3. Zapewnienie uczniom zdolnym warunków materialnych ułatwiających rozwój.4. Dokładne prowadzenie dokumentacji uczniów zdolnych (ich pracy, osiągnięć).5. Przedstawienie dorobku naukowego uczniów: a) całej społeczności szkolnej,b) Radzie Pedagogicznej,c) rodzicom.

VIII. POSTAWA NAUCZYCIELA W PROCESIE KSZTAŁCENIA UCZNIĄ ZDOLNEGO

Nauczyciel ucznia zdolnego to nie tylko osoba o dużej wiedzy, ale także o szczególnych kompetencjach poznawczych i osobowości, umiejąca efektywnie stymulować rozwój poznawczy uczniów. Nauczyciele ci charakteryzują się dużą dojrzałością i doświadczeniem, posiadają także zdolności twórcze.

Przykłady twórczego podejścia nauczyciela do obowiązków zawodowych to:

- ▣ brak szablonowości w organizowaniu lekcji,
- ▣ poszukiwanie własnego stylu pracy i systematyczne jego doskonalenie,
- ▣ stosowanie coraz to lepszych sposobów kontroli wiedzy uczniów,
- ▣ wykorzystywanie posiadanych środków dydaktyczno-wychowawczych w sposób nowatorski,
- ▣ stwarzanie sytuacji, w których uczeń musi wykazać się myśleniem twórczym, inwencją i samodzielnością,
- ▣ aprobowanie i zachęcanie uczniów do wyrażania własnych opinii oraz różnych dróg analizy tego samego zadania dydaktycznego,
- ▣ przyjacielski, ciepły stosunek do ucznia,
- ▣ spontaniczne reagowanie na potrzeby ucznia,
- ▣ gotowość do eksperymentowania z nieznanym.

IX. BIBLIOGRAFIA

- K. Bieluga „ „Nauczycielskie rozpoznawanie cech inteligencji i myślenia twórczego” Kraków 2003, Impuls
- B. Dyrda „Syndrom nieadekwatnych osiągnięć” Kraków 2000, Impuls
- K. Chałas „ Szukamy sposobów kształcenia uczniów zdolnych” Nowa Szkoła 2002, nr 3, s.140-142
- A. Sije „Praca z uczniem zdolnym” Nowa Szkoła 1991, nr 7/8, s. 419-424
- K. Niewiadomski „Kim jest uczeń uzdolniony twórczo?” Nowa Szkoła 1994, nr 1, s. 149-152
- A. Dobrzyck „Jak zorganizować pracę z uczniem zdolnym?” Nowa Szkoła 1990, nr 1, s. 36-44
- J. Szewczyk „Klasa uczniów zdolnych” Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 1995, nr 2, s. 37-39
- J. Abramczyk „Czy mamy system opieki dla uczniów wybitnie uzdolnionych?” Nowa Szkoła 2003, nr 5, s. 18-22
- W. Limont „Model wzbogaconego kształcenia ucznia zdolnego”, materiały z Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej